

FYLKESLEGE I 23 ÅR

Kongerefsæren

Siste dag: Tirsdag 9. desember er siste arbeidsdag som fylkeslege for Kristian Hagestad. Da går han ut døren for aller siste gang.

FOTO: KJARTAN BJELLAND

takker for seg

- Han har kritisert kongen og politikerne, refset sykehuset og sørget for at helsepersonell har mistet godkjenningen.
- Det få vet, er at det var fylkeslege Kristian Hagestad som fikk nedlagt Farsund sykehus. Og nå, få uker før han pensjonerer seg, foreslår han å amputere sykehusene i Arendal og Flekkefjord.

Tekst: Valerie Kubens

Det meste er blitt bedre i helsetjenesten i Norge og på Sørlandet, slår Vest-Agders frittalende fylkeslege fast.

Som fylkeslege har han vært en slags statlig vaktbikkje for helsevesenet i Vest-Agder, en som skal føre tilsyn med både helsetjenestene og helsepersonellet i sitt fylke. Det er en rolle som har gitt ham mye makt.

50 år. Kommende tirsdag blir han pensjonist. Vi har bedt ham fortelle hvordan han ser på utviklingen i de 50 årene han har vært i helsevesenet, nesten halvparten av dem som fylkeslege. Det ble han i 1991.

Det Hagestad er aller *mest* glad for, er at det er blitt så mange færre dagligrøykere på Sørlandet. På 1990-tallet var det 40 prosent flere røykere på Sørlandet enn ellers i landet. Nå er det 19 prosent dagligrøykere i Vest-Agder og 20 prosent i Aust-Agder, mot 18 prosent på landsbasis.

– Medlemmer av helserådet i Marnardal satt til og med og røykte under møter, forteller Hagestad, som var distriktslege der i 12 år.

Det avtroppende fylkeslege er aller *minst* glad for, er de sosiale helseforskjellene.

– De sosiale forskjellene har økt, og fortsetter å øke, sier han bekymret, og mener dette er den aller største folkehelseutfordringen i Norge i dag.

Mens høyt utdannende folk med god inntekt trimmer, spiser sunt og slutter å røyke,

er bildet motsatt for dem med lav utdanning og inntekt.

– Rammevilkårene de lever under gjør det vanskelig for dem å følge helserådene, for det krever mentalt overskudd og kontroll over eget liv, sier fylkeslegen.

Bedre helse. Årsaken til at sørlendingene og andre nordmenn lever lenger og har fått betydelig bedre helse enn for 50 år siden, tilskriver Hagestad følgende forandringer:

- Levestandarden har økt, med bedre kosthold, bolig- og arbeidsforhold.
 - Høyere utdanningsnivå.
 - Flere vaksiner.
 - Flere og bedre medisiner, med færre bivirkninger.
 - Nye og bedre behandlingsmetoder.
- Og spesielt for Sørlandets vedkommende:
- Målrettet innsats mot selvmord, død nær fødsel, medikamentmisbruk, høy dødelighet hos menn, røyking og ulykker.

Surt liv. Fylkeslegen var blant dem som sto bak rapporten «Surt liv på det blide Sørland» i 1993. Den stilte sammen statistikk som viste at Sørlandet hadde flere mennesker på trygd, flere som røykte og flere som brukte vanedannende medikamenter enn resten av landet. Vi toppet også statistikken for spedbarnsdødelighet, selvmord, føflekk- og lungekreft og høy dødelighet hos menn.

Fylkeslegen ble tatt fullstendig på senga av

– Man må våge å erkjenne at en tankegang med preg av «vi vet hva vi har, men ikke hva vi får» **kan hemme nødvendige omstillinger.**

reaksjonene.

– Med rapporten hadde Sørlandet mistet sin dyd; den dyden som het «her går alt så greit». Den største overraskelsen for meg var at selv om vi hadde påpekt deler av problematikken flere ganger i de årlige medisinalmeldingene våre, så dette ut til å ramme som lyn fra klar himmel, også blant politikere og administrasjonen i kommuner og fylkeskommunene.

Slik oppsummerer han reaksjonene: Noen benektet fakta, andre resignerte og dyrket elendighetsperspektivet, mens han og noen andre sto for linjen «Dette må vi ta inn over oss. Vi må få mer viten om situasjonen og bakenforliggende årsaker for å kunne ta fatt i problemene.»

– Rapporten førte til mye forskning som har gitt oss mye ny kunnskap. Blant annet er perspektivet siden blitt utvidet med likestilling, som «Surt liv-rapporten» i liten grad tok opp, sier Hagestad.

Siden den tid har det vært satt inn målrettet innsats mot landsdelens levekårsproblemer, slik at mange av elendighetstallene er bedret. Blant annet er spedbarnsdødeligheten, selvmord hos unge menn og røyking betydelig redusert.

Hagestad merket seg at politikerne på Sørlandet i mange år «skjulte» utfordringene.

– Landsdelen har i liten grad maktet, eller ønsket, å gjøre sine utfordringer kjent for resten av landet. Det er betegnende at da Øystein Djupedal, etter mange år i rikspolitikken ble fylkesmann i Aust-Agder i 2008, var han ukjent med at Agder hadde problemer knyttet til helse og levekår, sier han.

Flinke kommuner. Som distriktslege i Marnardal fra 1974 fikk Hagestad førstehåndserfaring med det som trolig er den største omleggingen av norsk helsevesen i historien: Stadig flere og større oppgaver for befolkningens helse og velferd er blitt lagt på kommunene.

De har fått ansvar for legene, for sykehjemmene, for psykisk utviklingshemmede, for folk med psykiske lidelser og for å opprette hjemmesykepleie, som fram til 1975 var drevet av

frivillige kvinner.

Han er imponert over hvordan kommunene har klart å håndtere de nye oppgavene, og sier at det var stor skepsis til om kommunene ville klare ansvaret for psykisk utviklingshemmede som de fikk med HVPU-reformen i 1991.

– Men det klarte de godt på kort tid, og den ble veibrøyting for andre reformer som kom siden, sier Hagestad.

Den siste store oppgaven kommunene har fått, er Samhandlingsreformen, som vi er midt oppe i. Der er målet å overføre omfattende oppgaver fra sykehusene til kommunene.

– Jeg synes kommunene har klart også dette bedre enn mange av de dystre spådommene varslet, sier fylkeslegen. Han slår fast at flertallet av pasientene blir ivaretatt på en forsvarlig måte i de nye, kommunale tilbudene for øyeblikkelig hjelp.

Hittil har Fylkeslegen bare fått én klage knyttet til Samhandlingsreformen.

Høynet nivå. På de 50 årene siden Hagestad startet på medisinstudiet i 1964, har helsevesenets rammevilkår endret seg betraktelig. Den gangen var beredskapen betydelig dårligere, det samme var kvalitetstenkningen. Han eksemplifiserer ved å fortelle fra sin periode som sykehuslege. Da hadde han hjemmevakt, og ved hastekeisersnitt måtte han først tilkalles, deretter måtte kvinnen fraktes fra fødeavdelingen i Kongens gate til sykehuset i Tordenskjoldsgate for operasjon.

– Ingen hadde akseptert noe slikt i dag, sier Hagestad.

Fylkeslegen mener Vest-Agder har dyktig og engasjert helsepersonell som stiller store krav til seg selv. Men han er kritisk til tidspresset og effektiviseringsjaget i dag.

– De siste tiårene har vi sett at pleierne i kommunene styres av klokka. Det fører til at en del av pasientenes behov ikke blir ivaretatt, sier han.

Dette mener han er situasjonen på sykehusene:

– Legekunsten er blitt svekket til fordel for standardisering og produksjonspress. Følgen er

↑**1985:** Sykehuset i Mandal lå for nær Kristiansand til at det ble mulig å opprettholde det som akuttstusykehus, sier Kristian Hagestad.

↗**1986:** Det ble Farsund sykehus' bane at aksjonistene ikke ville tilpasse seg utviklingen og legge om akuttilbudet, forteller Kristian Hagestad.

→**Refs:** Kong Harald fikk refs av Vest-Agders fylkeslege i 1995. Kristian Hagestad mente kongen forsømte sin oppgave som rollemodell ved å ha et askebeger godt foran på skrivebordet. FOTO: NTB SCANPIX

→**Raus:** Kongen må være en raus person, mente Kristian Hagestad da han ble tildelt Kongens fortjenstmedalje i gull av dronning Sonja i 2004. Bak: Hagestads kone Marianne. FOTO: NTB SCANPIX

→→**Skandale:** 71 døde etter bakteriesmitte i Dent-O-Sept-skandalen i 2002. De infiserte munnpenslene ble produsert på Mosby, og fylkeslege Kristian Hagestad rykket ut på tilsyn, her også med politi. FOTO: LARS HOEN

FYLKESLEGE I 23 ÅR

at en del pasienter ikke blir godt nok ivaretatt. Det avspeiler seg i en del av klagesakene vi får, sier fylkeslegen.

Mange klager. Klagemengden fra publikum mot helsevesenet øker kraftig. Mens Fylkeslegen i 2012 behandlet 114 saker, var tallet steget til 177 i fjor.

– Folk er blitt mer bevisst på muligheten til å be oss om å foreta tilsyn av om helsepersonell har opptrådt faglig forsvarlig og i samsvar med lovgivingen.

«Tilsyn» er ordet som brukes om at Fylkeslegen undersøker en sak, skaffer til veie alle dokumenter, intervjuer involverte og lager en skriftlig rapport der han konkluderer med om det har foregått brudd eller ikke.

«Mistet jobben etter sex med pasient», lyder en avistittel etter et slikt tilsyn. «Nekter tannlege å jobbe», er en annen. Tannlegen var dømt for besittelse av sprengstoff, skytevåpen og narkotika.

Hagestad roser kommunene, sykehuset og særlig psykiatrien for å ha brukt kritikk fra Fylkeslegen til å bedre tjenestene.

«Kvinne døde av sult på sykehuset» skrev VG i 2002, og forteller om refs fra Hagestad mot Sørlandet sykehus. «Fatal feildagnose. Mann døde etter legesvikt», lyder en tittel fra Fædrelandsvennen.

«Alvorlig brudd på loven» skrev vi om Fylkeslegens syn etter at han hadde satt seg inn i tarmkreftskandalen på sykehuset i Arendal for et par år siden.

Også fylkespolitikerne på Sørlandet har fått sitt pass påskrevet av Hagestad.

«Det hviler et tungt ansvar på de politikerne som har medvirket til å stimulere til flere dagligrøykende ungdommer i Vest-Agder,» skrev han i sin årsmelding i 2005, da politikerne ikke ville ha røykeforbud på de videregående skolene.

I årsmeldingen advarte han også mot at Sørlandet sykehus tenkte penger framfor behandling.

Kjefitet på kongen. Selv ikke kongen har sluppet unna refs fra Hagestad, som ble nasjonalt kjent da han kritiserte kong Harald for å ha askebeger på skrivebordet under nyttårstalen i 1995.

«Et budskap formidles ikke bare med ord. Jeg tar meg derfor den store frihet å peke på det uheldige i at et stort askebeger sto sentralt plassert på H. M. Kongens bord under talen. Det vistes tydelig på fjernsyn,» skrev Hagestad i brev til Kongen.

Han har også anklaget behandlere innen alternativ medisin for bevisst å spekulere i alvorlig syke kreftpasienter, og han har uttalt seg kritisk til tarmskylling, slankesprøyter og solarium.

I mange år hadde Hagestad en fast spalte om helseopplysning i blant annet Fædrelandsvennen. Det fikk han Karl Evang's pris for helseopplysning for i 1985.

Sykehuskrig. Da Hagestad kom som lege til Marnardal i 1974, var det fire sykehus i Vest-Agder; Flekkefjord, Farsund, Mandal og Kristiansand. Aust-Agder hadde bare ett, i Arendal, etter å ha lagt ned fødestuen på Eydehavn og tre sykehus, i Grimstad, Tvedestrand og Risør.

– Det ble umulig å videreføre fire sykehus med full akuttfunksjon i et så lite fylke som Vest-Agder, sier Hagestad.

Dermed var det duket for sykehuskamp og sentralisering. Fylkeslegen skulle både passe på at tilbudene holdt faglig mål og gi staten råd om hvilken sykehusstruktur Vest-Agder burde ha. Det er i denne rollen som rådgiver Hagestad har hatt stor makt over sykehusstrukturen i fylket.

Han forteller at sykehuset i Flekkefjord var fredet fordi det lå så langt unna Kristiansand, mens sykehuset i Mandal tidlig innså at det måtte legges om, fordi det lå så nært Kristiansand at det var umulig å berge alle funksjoner.

– Men i Farsund rådet holdningen «alt eller intet», forteller Hagestad.

I Mandal forsvant fødeavdelingen tidlig, og sykehuset fant en ny rolle som ortopedisk senter.

Kampen om Farsund sykehus fortsatte i mange år, inntil dødsstøtet kom i forbindelse med planene for ombygging i 1992. Det var staten som skulle betale gildet, og Helsedepartementet ba Fylkeslegen si hva han mente om utbyggingen. Fylkeskommunen hadde underskudd på 58 millioner kroner året før.

Hagestad ga sykehuset i Farsund nådestøtet med følgende setning:

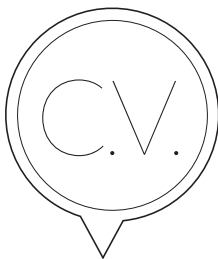
«En slik modell vil kreve investeringer og driftskostnader utover det nivå som synes realistisk.»

Dermed kom det ingen penger til utbyggingen, og sykehuset ble i tillegg nektet å få turnuskandidater etter råd fra Hagestad. Fylkespolitikerne måtte bite i det sure eplet, og Farsund sykehus ble gradvis nedlagt. Virksomheten på sykehuset i Mandal sildret ut da ortopedien ble flyttet til Kristiansand.

– Sentralisering og reduksjon av antall sykehus i Vest-Agder var nødvendig av både faglige

Alvor: Fylkeslegene i Aust- og Vest-Agder samarbeidet om å takle tarmkreftskandalen som ble avdekket i Arendal i 2013. Her er Kristian Hagestad sammen med Aust-Agders fylkeslege Anne-Sofie Syvertsen. FOTO: KJARTAN BJELLAND

Kristian Hagestad

- Begynte på medisinstudiet i 1964.
- Distriktslege i Marnardal fra 1974-86.
- Assisterende fylkeslege i Vest-Agder fra 1986 og fylkeslege fra 1991.
- Fikk i 1985 Karl Evang's pris for helseopplysning.
- Har skrevet lærebøker i samfunnsmedisin og boka «Spør huslegen».
- Hadde i mange år fast helsespalte i Fædrelandsvennen.
- Har vært leder av Offentlige legers landsforening, medlem av Den Norske legeforenings komité for menneskerettigheter og har vært norsk delegat til hovedforsamlingen i WHO.

Refs: Sørlandet sykehus fikk alvorlig refs av fylkeslege Kristian Hagestad (stående) for tarmkreft-skandalen i 2013. Til v: Styreleder Camilla Dunsæd. Til h: direktør Jan-Roger Olsen. Bak til v: økonomi-direktør Per Qvarnstrøm. FOTO: STEINAR VINDSLAND

og økonomiske grunner, slår Hagestad fast.

– Og nå går diskusjonen om sentraliseringsprosessen skal gå et hakk eller to videre, sier han, og sikter til debatten om hvorvidt Agder skal ha ett eller flere sykehus.

Hovedsykehus. På vegne av Fylkesmannen i Vest-Agder foreslår Hagestad en mellomløsning. Han ønsker ett hovedsykehus med døgnberedskap og spesialiserte funksjoner plassert «sentralt» i Agder – uten å ta stilling til nøyaktig hvor, men det må ligge nær Kristiansand.

Dessuten foreslår han at sykehusene i Flekkefjord og Arendal skal fortsette, men som en slags lokalsykehus med sengeplasser og døgnbasert beredskap bare innen generell indremedisin. PCI-senteret i Arendal, alle fødsler og døgnekirurgi vil han flytte til hovedsykehuset.

– Man må våge å erkjenne at en tankegang med preg av «vi vet hva vi har, men ikke hva vi får» kan hemme nødvendige omstillinger for å tilpasse sykehustjenestene til endrede

forutsetninger både samfunnsmessig og faglig, sier Hagestad.

Han mener samfunnet verken har penger eller fagfolk til å opprettholde fulle vaktlag parallelt på tre steder på Sørlandet, og at en endring vil presse seg fram, slik den gjorde for sykehusene i Farsund og Mandal.

– Nødvendige endringer er til dels blitt gjennomført på tross av sterk motstand fra lokalbefolkning og politiske aktører de siste tiårene. Men i dag er det få som ønsker seg tilbake til en tid med fire sykehus med full beredskap i Vest-Agder, sier Hagestad.

Hvis det blir bare ett sykehus på Agder i 2030, blir Hagestad overrasket.

– Men hvis alt i 2030 er som i dag, blir jeg både overrasket og skuffet, fordi det ville føre til ressursløsing og en ineffektivitet som ville gå på bekostning av kvaliteten på helsetjenestene til sørlandingene, sier avtroppende fylkeslege Kristian Hagestad.

valerie.kubens@fvm.no - 908 70713